

захід застосовується за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженого прокурором, а потім слідчий суддя перевіряє законність та обґрунтованість його прийняття.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №47. - Ст.2051.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: Закон України від 12 лютого 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. - № 17. – Ст. 118.

УДК 343.14

Осетрова О. С., ад'юнкт наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування НАВС

Перевірка та оцінка недопустимості доказів у кримінальному провадженні

Розглянуто елементи доказування в кримінальному процесі та роль перевірки та оцінки доказів в процесі доказування. Особливу увагу надано взаємозв'язку перевірки та оцінки доказів. Розкрито їх поняття та властивості, надано їх загальну характеристику. Також відображено тісний взаємозв'язок перевірки і оцінки доказів та недопустимості доказів. Проаналізовано кримінальне процесуальне законодавство в аспекті повноважень суб'єктів щодо оцінки доказів. Розглянуто загальне визначення поняття засад кримінального судочинства. Охарактеризовано засаду безпосередності дослідження доказів та запропоновано власне бачення вказаної засади.

Ключові слова: безпосередність, оцінка, перевірка, доказ, доказування, кримінальне процесуальне законодавство, засади кримінального судочинства, досудове розслідування, сумніви.

Рассмотрены элементы доказывания в уголовном процессе и роль проверки и оценки доказательств в процессе доказывания. Особое внимание уделено взаимосвязи проверки и оценки доказательств. Раскрыто их понятия и свойства, предоставлено их общую характеристику. Также отражено тесная взаимосвязь проверки и оценки доказательств и недопустимости доказательств. Проанализированы уголовное процессуальное законодательство в аспекте полномочий субъектов по оценке доказательств. Рассмотрены общее определение понятия основ уголовного судопроизводства. Охарактеризованы принцип непосредственности исследования доказательств и предложено собственное видение указанной основы.

Ключевые слова: непосредственность, оценка, проверка, доказательство, доказывание, уголовное процессуальное законодательство, принципы уголовного судопроизводства, досудебное расследование, сомнения.

The elements of proof in the criminal process and the role of test and evaluation of evidence in the proof. Particular attention is given relationship verification and evaluation of evidence. Revealed their concepts and properties, provided their general characteristics. Also shows the close relationship verification and evaluation of evidence and the inadmissibility of evidence. Analyzed the criminal procedural law powers in terms of the assessment of evidence. The general definition of the principles of criminal justice. The characteristic little principle of immediacy research evidence and offered his own vision of the said principles.

Keywords: immediacy, evaluation, verification, proof, evidence, criminal procedural law, the principles of criminal justice, pre-trial investigation, doubts.

Актуальність теми. Відсутність однозначної судової практики та законодавчого регулювання щодо оцінки недопустимості доказів у кримінальних провадженнях породжує багато дискусій навколо цього питання та потребує детального вивчення. Перевірка та оцінка доказів на їх недопустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі та ухвалення законного і справедливого рішення по справі.

Метою даної статті є аналіз кримінального процесуального законодавства в аспекті повноважень суб'єктів доказування щодо оцінки доказів.

Виклад основного матеріалу. Роботу з доказами слідчого, прокурора та суду можна умовно поділити на три етапи: – збирання доказів; – розгляд доказів; – перевірка та оцінка доказів.

Вказані етапи пов'язані між собою і утворюють суцільний процес доказування. Згідно ч. 2 ст. 91 КПК України доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження[1].

Недопустимість доказів властива кожному етапу доказування, однак найактивніше вона проявляється на етапі перевірки і оцінки доказів. Саме під цього етапу доказування слідчий, прокурор визначає значення доказів для кримінального провадження, аналізуючи кожен окремо, встановлюючи ступінь і форму зв'язку доказу з обставинами злочину, а також його зв'язок з іншими доказами по справі, співставляє їх. Якраз в цей момент і робиться висновок про належність, достовірність і допустимість доказу, про те, чи має значення для справи той чи інший доказ, які обставини слід з'ясувати, чи достатньо підстав для повідомлення про підозру. Такі висновки робляться на основі всіх зібраних доказів, шляхом їх співставлення. В.Т. Нор зазначає, що оцінка доказів це мислиннева діяльність слідчого, прокурора, суддів, яка полягає в тому, що вони, керуючись законом, розглядають кожний доказ зокрема, і всю сукупність доказів, визначаючи їх належність, допустимість, достовірність, достатність для висновків у справі. [2, с. 92] Саме такий підхід до перевірки і оцінки доказів забезпечує повноту розслідування та судового розгляду. Ми розділяємо думку М.С. Строговича про те, що «Оцінка доказів є результатом його перевірки..» [3, с. 290]. Разом з тим в ст. 39 КПК України зазначено, що прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноваження перевіряти повноту і законність проведення процесуальних дій, а також повноту, всебічність та об'єктивність розслідування у перейнятому кримінальному провадженні. Однак законодавець не вказує яким чином здійснюється перевірка доказів та які їх властивості підлягають перевірці.

Оцінка доказів неперервний етап, який триває протягом усього розслідування кримінального провадження. Її суть полягає у визначенні належності, допустимості достовірності доказу шляхом розумової, логічної діяльності суб'єктів, уповноважених приймати процесуальні рішення по справі. Ми підтримуємо думку В.Т. Нора, який стверджує, що зміст оцінки доказів у кримінальному процесі це мислиневий процес, завершення якого приводить до встановлення істини в справі [2, С. 93].

Підтримуємо думку В.П. Божева, який веде мову про те, що оцінка доказів має місце при прийнятті будь-якого рішення по кримінальній справі: про притягнення особи як обвинуваченого, про закінчення розслідування, винесенні судового вироку і т.п. [4, С. 125].

Обов'язок перевірки та оцінки доказів слідчим, прокурором і судом впливає із положень КПК України. Так, згідно ст. 92 КПК України обов'язок доказування покладається

на слідчого і прокурора. В ч. 2 вказаної статті мова йде про те, що обов'язок доказування належності та допустимості доказів покладається на сторону, що їх подає [1].

В ч. 2 ст. 9 КПК України зазначено, що прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень [1].

В ст. 94 КПК України передбачено, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [1]. Отже КПК України уповноважив слідчого, прокурора, слідчого суддю і суд оцінювати докази.

Якщо який-небудь доказ стосується предмету доказування і може бути допущений у справі як доказ, то необхідно встановити його взаємозв'язок з іншими доказами. Оцінка такого взаємозв'язку кожного доказу з іншими і всією їх сукупністю має виключно важливе значення, оскільки ні один доказ не може бути правильно оцінений, якщо брати його ізольовано, у відриві від інших доказів у справі [2, с. 93].

Проаналізувавши вказані статті, доходимо висновку, що оскільки допустимість і недопустимість доказу, є його невід'ємною складовою, відповідно перевірка і оцінка доказів має безпосередній зв'язок з недопустимістю доказів, та повинна бути здійснена на стадії досудового розслідування та судового розгляду уповноваженими особами.

На нашу думку результатом оцінки доказів є постанова, в якій слідчий, прокурор в описовій частині обґрунтовують належність, достовірність та допустимість доказів. Винесення такої постанови не передбачено чинним КПК України. Якщо сторона обвинувачення має сумніви щодо однієї з властивостей доказу — вона має винести постанову про визнання доказу недопустимим. Однак ст. 89 КПК України уповноважує лише суд визнавати доказ недопустимим, що на нашу думку обмежує об'єктивність розслідування, є передумовою прийняття таких важливих процесуальних рішень, як повідомлення про підозру, звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, на підставі неякісних доказів, що є перешкодою у встановленні об'єктивної дійсності та суперечить засадам КПК України [1].

Однією з засад кримінального судочинства є безпосередність дослідження показань, речей і документів. Детальна регламентація вказаної засади передбачено в ст. 23 КПК України [1]. Однак, як бачимо з вказаної статті в ній мова йде лише про безпосередність дослідження показань, речей і документів судом. Фактично вказана засада розповсюджується не лише на стадію судового розгляду, а й на стадію досудового розслідування, однак вказівка на те, що органи досудового розслідування здійснюють розслідування безпосередньо, відсутня. В теорії кримінального процесу засади кримінального процесуального права визначаються як закріплені в правових нормах вихідні положення, що відбивають панівні в державі політичні та правові ідеї і визначають сутність організації і діяльності компетентних державних органів щодо досудового розслідування і судового розгляду кримінальних справ [5, с. 117]. Як видно з вказаного визначення засади розповсюджуються як на досудове розслідування так і на суд. На

нашу думку сутність засади безпосередності на досудовому розслідуванні полягає в тому, що слідчий, приймаючи до провадження справу, безпосередньо перевіряє наявні докази на предмет достовірності, належності та допустимості. У разі виникнення сумнівів хоча б щодо однієї з властивостей доказу, слідчий, прокурор, суд має визнати його недопустимим, вжити заходів щодо збору нових доказів та усунення виявлених порушень якщо це можливо. Це дасть можливість запобігти утворенню похідних доказів на основі недопустимих доказів (породження плодів «отруйного дерева»). Однак чинним КПК прямо не передбачено такої можливості.

Враховуючи вищевикладене, ми пропонуємо внести зміни до КПК України та ч. 1 ст. 23 КПК України відобразити в такій редакції:

Слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд досліджує докази безпосередньо. Показані учасників кримінального провадження суд отримує усно.

На нашу думку таке закріплення безпосередності дослідження доказів законодавчо закріпить обов'язок їх оцінки кожним із суб'єктів, вказаних в статті, який впливає з положень КПК України. Слід погодитись з думкою В.П. Божева про те, що докази оцінюють особи, які здійснюють виробництво кримінально провадження. Оцінка доказів одним суб'єктом, наприклад слідчим, не обов'язкова для іншого (суду, прокурора). Закінчуючи розслідування, слідчий оцінює докази в їх сукупності. Ця оцінка є остаточною для нього. Прокурор, отримавши справу від слідчого оцінює докази, але його оцінка для слідчого не обов'язкова [4, с. 126].

Оцінити докази означає прийти до однозначного обґрунтованого висновку про допустимість або недопустимість, відносність та достовірність фактичних даних, існування обставин, встановлюваних цими даними, їх значення для справи. Цей процес включає визначення їх належності, допустимості, достовірності й достатності спочатку для висунення судових, слідчих версій, а потім і достовірних висновків у кримінальній справі. Вказана оцінка здійснюється як під час їх збирання, так і на заключному етапі – перед прийняттям процесуального рішення [2, с. 93]. На основі оцінки доказів приймаються процесуальні рішення. В ході розслідування і судового розгляду отримані докази весь час перевіряються і попередньо оцінюються. На основі цього встановлюється наявність або відсутність істотних обставин; у разі виявлення прогалин під час перевірки і оцінки доказів, збираються нові і т.д. Визнавши в установленому законом порядку, що всі обставини справи з'ясовані, особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор, суд здійснюють кінцеву в даній стадії процесу оцінку доказів, формулюючи ті рішення, які повинні бути прийняті [6, с. 117].

Оцінка доказів здійснюється протягом всього судового дослідження: як у процесі дізнання та попереднього слідства, так і при судовому розгляді кримінальних справ. Подібно до того, як змінюються суб'єкти судового дослідження, змінюються і суб'єкти оцінки, значення самої оцінки доказів під час досудового розслідування оцінюється попередньо. Оцінка доказів судом, який виносить рішення по справі, є остаточною [7, с. 67].

Ми підтримуємо точку зору В.Т. Нора, який говорить, що оцінити доказ з точки зору їх недопустимості — це вирішити питання про те:

1. чи дозволяє закон використати дане джерело фактичних даних в кримінальному провадженні;
2. чи не було допущено порушень процесуального закону під час одержання і закріплення доказової інформації;

3. чи відобразились процесуальні порушення, якщо вони були допущені, на достовірності і повноті відповідної інформації;

4. чи використані всі необхідні джерела для встановлення **фактичних** даних [2, с. 94].

Висновок. Оцінка доказів нерозривно пов'язана з інститутом недопустимості доказів. Оцінка доказів здійснюється протягом всього судового дослідження: як у процесі дізнання та попереднього слідства, так і при судовому розгляді кримінальних справ. оскільки допустимість і недопустимість доказу, є його невід'ємною складовою, відповідно перевірка і оцінка доказів має безпосередній зв'язок з недопустимістю доказів, та повинна бути здійснена на стадії досудового розслідування та судового розгляду уповноваженими особами. Необхідність законодавчого закріплення обов'язку оцінки доказів за слідчим та прокурором впливає з аналізу положень кримінального процесуального кодексу та їх закріплення значно зміцнить законність кримінального провадження та гарантує дотримання прав і свобод людини і громадянина в кримінальному провадженні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012: за станом на 06 червн. 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Нор В. Т. Проблемитеорії і практики судових доказів : [підруч.] / Нор В. Т. - Львів:Вища школа, 1978. - 111 с.
3. Строгович М С. Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе : [учебн.] / Строгович М С. – М. :Акад. Наук СССР, 1955. – 382 с.
4. Уголовный процесс. Общая часть :[ред. В. П. Божьев]. – М. :Спарк, 1997. - 193 с.
5. Маляренко В. Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика: [підручник] / Маляренко В. Т. – К.: Ін Юре, 2004. – 544 с
6. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РСФСР / [общ.ред. В. М. Лебедев]. – М. : СПАРК, 1995. – 613 с.
7. Белкин Р. С. Собрание, исследование и оценка доказательств : Сущность и методы :[учебн. пособ.] / Белкин Р. С. – М. : Наука, 1966. – 295 с.

